

Usługi kulturalne w małych miastach

W opracowaniu podjęto próbę przybliżenia stopnia korzystania z usług kulturalnych w małych miastach Polski w latach 2003—2011 oferowanych przez sektor kultury w zakresie działalności muzeów, kin, bibliotek i domów kultury. Uzyskane wyniki pozwoliły na ustalenie ich dostępności oraz wykorzystania przez mieszkańców małych miast na tle pozostałych.

ZNACZENIE SEKTORA KULTURY DLA ROZWOJU MIAST

Usługi kulturalne mogą oddziaływać na rozwój społeczno-gospodarczy miast poprzez generowanie nowych miejsc pracy (Scott, 2004); jako istotny element regeneracji miejskich terenów poprzemysłowych (Gdaniec, 2000) i rewitalizacji całych dzielnic; jako czynnik przyciągający wysoko wykwalifikowanych pracowników (Florida, 2010; Scott, 2004) i współtworzący specyficzne *creative milieu*. Sektor kultury już od lat 70. XX w. (James i in., 2006) postrzegany jest jako remedium na problemy np. miast poprzemysłowych. Niezwykle ważne wydają się więc wszelkie inicjatywy, które przyczyniają się do jego rozwoju. Należy tutaj pamiętać także o sektorze kreatywnym. Zdefiniowanie pojęcia „sektor kreatywny” jest niezwykle trudne ze względu na różnorodne postrzeganie działalności twórczej. Jedną z najczęściej przytaczanych definicji w literaturze przedmiotu jest ta powstała w Wielkiej Brytanii w II połowie lat 90. XX w., zgodnie z którą za działalność kreatywną przyjmuje się działania związane z indywidualną twórczością i talentem oraz mające potencjał do wytwarzania bogactwa i wzrostu zatrudnienia poprzez wykorzystywanie praw własności intelektualnej (*The Creative...*, 2001). Należy podkreślić, że koncepcja sektora kreatywnego narodziła się z koncepcji przemysłu kultury¹ (Klasik, 2010).

Optymalne wsparcie sektora kultury zależy jednak od odpowiednio postawionych celów polityki kreatywności. Jak postuluje P. Kern (2011) pierwszym z nich jest promowanie wyobraźni i talentów w szkole, w życiu, w przedsiębiorstwach i instytucjach publicznych. Podkreśla także, że kreatywność należy uznać za priorytet w polityce regionalnej, programach promujących innowacyjność, a także w strategii edukacyjnej czy dotyczącej przedsiębiorstw.

We współczesnej cywilizacji w usługach kulturalnych i działalności kreatywnej dominują przede wszystkim wielkie miasta (Waite, 2006), które stanowią centra produkcji, dystrybucji i bardzo często konsumpcji tej działalności. Jest to przed-

---

¹ Termin „przemysł kultury” obejmuje: (...) wszelkie przedsięwzięcia w dziedzinie kultury, sztuki i mediów działające w ramach regul rynkowych — Smoleń M. (2003), s. 25.

miot wielu badań, np.: R. Floridy (2010), E. Currida (2006) czy J. Zhenga (2011). Podobnie w Polsce uwaga badaczy sektora kreatywnego skupia się głównie na miastach największych (Klasik, 2009, 2010; Namyślak 2010; Stryjakiewicz, 2008; Stryjakiewicz, Stachowiak, 2010), które według koncepcji gospodarki kreatywnej zaproponowanej przez R. Floridę są miejscami skupienia klasy kreatywnej. Do przedstawicieli klasy kreatywnej według R. Floridy zalicza się m.in.: naukowców, inżynierów, architektów, projektantów i artystów. Z jednej strony znajdują oni zatrudnienie w aglomeracjach, w których skupia się działalność kreatywna, z drugiej strony sami są konsumentami świadczonej działalności kreatywnej (koncerty, wystawy sztuki itp.). Skupiska klasy kreatywnej powstają tylko w specyficznych typach miast, które cechują się występowaniem tzw. 3T — Technologia-Talent-Tolerancja. Są to miasta o wysokim stopniu zaawansowania technologicznego, silnie zróżnicowane społecznie, tolerancyjne, o wysokiej jakości życia i zdolne przyciągać nowe talenty. W globalnej rywalizacji o przyciągnięcie klasy kreatywnej zwyciężają głównie miasta największe.

Jednakże, jak wskazują badania np. D. Bell i M. Jayne (2009), również mniejsze miasta ze względu na oferowaną „jakość życia” mogą być atrakcyjne dla członków klasy kreatywnej.

Czynnikiem, który może przyczynić się do wzrostu atrakcyjności małych miast jest Internet. Wielu członków klasy kreatywnej efekty swojej pracy może prezentować, jak również sprzedawać wykorzystując tę sieć. Często też w samym akcie tworzenia nie potrzebują oni bezpośredniego kontaktu z potencjalnym nabywcą. Dodatkowo niższe koszty życia, zwłaszcza dla artystów o średnich dochodach, mogą wzmacniać atrakcyjność małych ośrodków, a szczególnie tych położonych w pobliżu wielkich miast.

Wprawdzie czynniki te mogą potencjalnie wpłynąć na przyciągnięcie członków klasy kreatywnej do małych miast, ale nie są one w stanie konkurować z walorami miast kreatywnych. Jednak, jak zauważa A. Petrov (2007), małe miasta mogą i powinny stanowić ważny element gospodarki kreatywnej, choć w innym znaczeniu niż wielkie miasta. Podkreśla to także B. van Heur (2010), który wskazuje na potrzebę wzmocnienia znaczenia działalności kreatywnej w małych miastach.

Istnieje więc potrzeba określenia znaczenia kapitału kreatywności w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego mniejszych miast, na co zwraca uwagę również Karwińska (2010).

Znaczenie sektora kultury w rozwoju małych miast można więc rozpatrywać z kilku punktów widzenia. Sektor kultury może być jednym z czynników stymulujących rozwój społeczno-gospodarczy małych miast poprzez generowanie nowych miejsc pracy, a także aktywizację lokalnej społeczności przy wydarzeniach kulturalnych. Małe miasta są też miejscem pierwszego kontaktu jego mieszkańców z „żywą” kulturą. Dobrze rozwinięte usługi kulturalne wspierają edukację kulturalną.

Z kolei obecność w małych miastach obiektów spełniających funkcje kulturalne zapewnia mieszkańcom bezpośredni kontakt z działalnością kreatywną,

a możliwość czynnego uczestnictwa w lokalnych wydarzeniach kulturalnych wzmacnia poczucie własnej tożsamości. Ponadto niektóre małe miasta mające odpowiedni potencjał i położenie mogą stać się miejscami zamieszkania rozmaitych twórców.

OPIS BADANIA

Celem artykułu jest ocena korzystania z usług kulturalnych w latach 2003—2011 w małych miastach w Polsce na tle miast pozostałych. Badaniu poddano ośrodki miejskie liczące poniżej 20 tys. mieszkańców, które w literaturze przedmiotu uznawane są za małe (Szymańska, 2009). Ponadto ze zbioru analizowanych miast wydzielono trzy kategorie według liczby mieszkańców miast liczących: poniżej 5 tys., od 5 tys. do 9999, od 10 tys. do 19999. Wybrane wyniki badań przedstawiono w odniesieniu do wszystkich miast w Polsce oraz oddzielnie dla miast liczących od 20 tys. do 99999 mieszkańców i miast największych, tj. 100 tys. i więcej mieszkańców.

Badanie oparto na danych statystycznych pochodzących z Banku Danych Lokalnych GUS (BDL). Uzyskane dane statystyczne odnosiły się do lat: 2003, 2005, 2007, 2009 i 2011, a jedynie w przypadku informacji opisujących działalność bibliotek (ze względu na brak danych za 2011 r.) wykorzystano dane statystyczne za rok 2010.

Na podstawie zebranych danych obliczono wskaźniki opisujące z jednej strony dostępność usług kulturalnych (liczba muzeów na 10 tys. ludności, liczba kin na 10 tys. ludności, liczba bibliotek na 10 tys. ludności, liczba domów kultury na 10 tys. ludności), z drugiej strony stopień korzystania z usług kulturalnych (liczba widzów w kinach na 1 tys. ludności, liczba wypożyczonych woluminów w bibliotekach na mieszkańca, liczba członków zespołów artystycznych na 1 tys. ludności oraz liczba członków kół/klubów na 1 tys. ludności).

Omawiając usługi kulturalne w małych miastach należy podkreślić, że najważniejszą rolę w zakresie kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego pełnią: muzea, teatry, instytucje muzyczne, galerie i salony sztuki, kina oraz biblioteki, natomiast umiejętność aktywnego uczestnictwa w życiu kulturalnym kształtują przede wszystkim domy i ośrodki kultury, kluby oraz świetlice. Biorąc pod uwagę specyfikę małych miast, za podstawowe instytucje świadczące usługi kulturalne wyższego rzędu uznano: kina, biblioteki, domy i ośrodki kultury, kluby oraz świetlice. Analizie poddano także muzea, przyjmując, że ich lokalizacja związana jest nie tylko z wielkością danej miejscowości i pełnioną przez nią funkcją, lecz również z innymi uwarunkowaniami, np. przeszłością danego regionu czy kreatywnością mieszkańców. Ponadto muzea obok działalności wystawienniczej prowadzą inne formy aktywności, które umożliwiają uczestnictwo odbiorców w kulturze, np.: lekcje muzealne, seanse filmowe, warsztaty, odczyty, prelekcje, spotkania czy imprezy cykliczne. W Polsce w 2011 r. w tego typu imprezach uczestniczyło prawie 9 mln osób (*Działalność...*, 2012).

DOŚTĘPNOŚĆ USŁUG KULTURALNYCH

Pojęcie dostępności w literaturze geograficznej i ekonomicznej: *odnosi się zwykle do koncepcji bliskości, łatwości przestrzennej interakcji lub potencjalnych kontaktów z funkcjami* (Taylor, 1999). Dostępność rozpatrywana może być w aspekcie tak przestrzennym, ekonomicznym, jak i społecznym. Ze względu na cel badania przyjęto dostępność społeczną i wyrażono ją przy pomocy wskaźnika nasycenia usługami (Jakubowicz, 1993), czyli poprzez liczbę instytucji usługowych odniesionych do liczby mieszkańców. Wydaje się bowiem, że stopień nasycenia placówkami prowadzącymi działalność kulturalną odzwierciedla poziom dostępności do świadczonych przez nie usług.

Uwzględniając wszystkie analizowane w badaniu obiekty świadczące usługi kulturalne, tj.: muzea, kina, biblioteki, domy i ośrodki kultury, kluby oraz świetlice zlokalizowane w małych miastach zauważamy, że ich liczba w latach 2003—2011 nieznacznie się zmniejszyła. Podobnie we wszystkich miastach w Polsce notowano spadek łącznej liczby tych obiektów, przy czym największy dotyczył miast liczących od 20 tys. do 99999 mieszkańców (wykr. 1). Należy jednak zwrócić uwagę, że w latach 2003—2011 w miastach najmniejszych (poniżej 5 tys. mieszkańców) obserwowano z kolei wzrost liczby obiektów świadczących usługi kulturalne i jedynie w tej grupie miast w całym analizowanym okresie dynamika była dodatnia (wykr. 1 i tabl. 1).

W małych miastach, podobnie jak w miastach liczących od 20 tys. do 99999 mieszkańców, zmniejszeniu uległa liczba analizowanych obiektów w przeliczeniu na 10 tys. ludności (tabl. 1). W zbiorze miast największych (100 tys. i więcej mieszkańców) odnotowano nieznaczny wzrost wartości analizowanego wskaźnika.

**TABL. 1. OBIEKTY ŚWIADCZĄCE USŁUGI KULTURALNE^a
WEDŁUG WIELKOŚCI MIAST POLSKI**

Miasta według liczby mieszkańców	2003	2005	2007	2009	2011
Liczba obiektów ogółem					
O g ó l e m	5551	5597	5569	5612	5386
Poniżej 20000	622	635	646	676	658
poniżej 5000	516	526	511	525	499
5000— 9999	758	740	735	744	730
10000—19999	1896	1901	1892	1945	1887
20000—99999	1637	1653	1628	1618	1517
100000 i więcej	2018	2043	2049	2049	1982
Liczba obiektów przypadających na 10 tys. mieszkańców					
O g ó l e m	2,36	2,39	2,39	2,41	2,30
Poniżej 20000	6,86	6,95	6,95	7,09	6,78
poniżej 5000	4,00	3,93	3,84	3,93	3,83
5000— 9999	2,81	2,78	2,75	2,81	2,70
10000—19999	3,87	3,87	3,84	3,94	3,79
20000—99999	2,21	2,22	2,20	2,19	2,02
100000 i więcej	1,80	1,85	1,86	1,87	1,82

^a Muzea, kina, biblioteki, domy i ośrodki kultury, kluby oraz świetlice.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie danych BDL.

Należy przy tym odnotować, że pomimo wzrostu liczby obiektów w miastach najmniejszych (poniżej 5 tys. mieszkańców), nastąpił tam ich spadek w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.

Wśród analizowanych obiektów świadczących usługi kulturalne niezwykle ważne miejsce zajmują muzea. Według definicji umieszczonej w ustawie z 21 listopada 1996 r. o muzeach², pełnią one istotną rolę nie tylko w upowszechnianiu podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej i światowej, ale ich zadaniem jest kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej wśród zwiedzających.

W latach 2003—2011 w miastach liczących poniżej 20 tys. mieszkańców liczba muzeów zwiększyła się (tabl. 2).

Śledząc dynamikę zmian liczby muzeów w małych miastach należy podkreślić, że była ona najwyższa w miastach najmniejszych (poniżej 5 tys. mieszkańców), ich liczba bowiem zwiększyła się o 30% (tabl. 2). Związane jest to m.in. ze wzrostem liczby małych miast w badanym okresie. W latach 2003—2011

² (Dz. U. z 1997 r., Nr 5).

wartość tego wskaźnika w miastach najmniejszych przewyższała średnie wartości osiągnięte przez miasta liczące od 20 tys. do 99999 mieszkańców, miast liczących 100 tys. i więcej mieszkańców, jak i miast ogółem, przy czym najwyższe wartości analizowanego wskaźnika dotyczyły miast najmniejszych, gdzie dostępność muzeów w latach 2003—2009 uległa zwiększeniu, by następnie zmniejszył się na koniec badanego okresu.

TABL. 2. MUZEA W MIASTACH POLSKI

Miasta według liczby mieszkańców	2003	2005	2007	2009	2011
Liczba obiektów ogółem					
O g ó l e m	550	573	601	641	646
Poniżej 20000	40	44	51	53	52
poniżej 5000	37	41	42	42	43
5000— 9999	78	78	78	88	88
10000—19999	155	163	171	183	183
20000—99999	159	165	169	172	180
100000 i więcej	236	245	261	286	283
Liczba obiektów przypadających na 10 tys. mieszkańców					
O g ó l e m	0,23	0,24	0,26	0,28	0,28
Poniżej 20000	0,44	0,48	0,55	0,56	0,54
poniżej 5000	0,29	0,31	0,32	0,31	0,33
5000— 9999	0,29	0,29	0,29	0,33	0,33
10000—19999	0,32	0,33	0,35	0,37	0,37
20000—99999	0,22	0,22	0,23	0,23	0,24
100000 i więcej	0,21	0,22	0,24	0,26	0,26

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Kolejną kategorią obiektów, które przyczyniają się do rozpowszechniania kultury są kina. Liczba kin w małych miastach w badanym okresie zmniejszyła się (tabl. 3), przy czym jest to trend obserwowany od wielu lat w całej Polsce. W latach 1995—2011 liczba kin zmniejszyła się o ponad 30% (z 650 do 438), a w badanym okresie (2003—2011) o 20%. Należy zwrócić uwagę, że obserwowany spadek liczby kin w dużych miastach koreluje ze wzrostem liczby widzów, co jest wynikiem powstawania multipleksów (nie dotyczy to miast małych).

TABL. 3. KINA W MIASTACH POLSKI

Miasta według liczby mieszkańców	2003	2005	2007	2009	2011
Liczba obiektów ogółem					
O g ó l e m	552	512	476	431	438
Poniżej 20000	38	32	29	25	22
poniżej 5000	68	60	56	45	42
5000— 9999	115	105	89	77	80
10000—19999	221	197	174	147	144
20000—99999	170	157	147	138	133
100000 i więcej	161	158	155	146	161

TABL. 3. KINA W MIASTACH POLSKI (dok.)

Miasta według liczby mieszkańców	2003	2005	2007	2009	2011
Liczba obiektów przypadających na 10 tys. mieszkańców					
O g ó l e m	0,23	0,22	0,20	0,19	0,19
Poniżej 20000	0,42	0,35	0,31	0,26	0,23
poniżej 5000	0,53	0,45	0,42	0,34	0,32
5000— 9999	0,43	0,39	0,33	0,29	0,30
10000—19999	0,45	0,40	0,35	0,30	0,29
20000—99999	0,23	0,21	0,20	0,19	0,18
100000 i więcej	0,14	0,14	0,14	0,13	0,15
Liczba widzów przypadających na 1 tys. mieszkańców					
O g ó l e m	1053,0	1043,7	1427,5	1651,7	1674,6
Poniżej 20000	76,9	63,8	66,3	61,2	47,4
poniżej 5000	98,1	91,9	98,4	111,6	94,9
5000— 9999	146,6	159,6	144,3	161,2	209,9
10000—19999	120,9	123,4	117,2	128,5	148,0
20000—99999	374,6	332,4	460,0	478,8	668,6
100000 i więcej	1906,8	1931,8	2665,8	3129,6	3065,6

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Przedmiotem badania była także dostępność kin wyrażona poprzez liczbę kin w przeliczeniu na liczbę mieszkańców. Również ten wskaźnik w latach 2003—2011 wykazał największy spadek w grupie miast najmniejszych. W kolejnej wielkościowej kategorii miast (od 5 tys. do 9999 mieszkańców), analogicznie, wystąpiło znaczne zmniejszenie dostępności kin.

W latach 2003—2010 w małych miastach Polski nieznacznie zmniejszyła się liczba bibliotek i ich filii, co korelowało ze stosunkowo małym spadkiem liczby bibliotek i ich filii we wszystkich miastach w Polsce (tabl. 4).

TABL. 4. BIBLIOTEKI I FILIE W MIASTACH POLSKI

Miasta według liczby mieszkańców	2003	2005	2007	2009	2011
Liczba obiektów ogółem					
O g ó l e m	2928	2895	2871	2888	2830
Poniżej 20000	305	309	314	335	324
poniżej 5000	231	237	234	246	228
5000— 9999	363	351	354	356	345
10000—19999	899	897	902	937	897
20000—99999	873	873	852	845	833
100000 i więcej	1156	1125	1117	1106	1100
Liczba obiektów przypadających na 10 tys. mieszkańców					
O g ó l e m	1,25	1,24	1,23	1,24	1,21
Poniżej 20000	3,36	3,38	3,38	3,51	3,34
poniżej 5000	1,79	1,77	1,76	1,84	1,75
5000— 9999	1,34	1,32	1,32	1,35	1,28
10000—19999	1,84	1,82	1,83	1,90	1,80
20000—99999	1,18	1,17	1,15	1,14	1,11
100000 i więcej	1,03	1,02	1,02	1,01	1,01

TABL. 4. BIBLIOTEKI I FILIE W MIASTACH POLSKI (dok.)

Miasta według liczby mieszkańców	2003	2005	2007	2009	2011
Liczba widzów przypadających na 1 tys. mieszkańców					
O g ó l e m	4,6	4,4	4,0	3,8	3,7
Poniżej 20000	6,7	6,3	5,9	5,8	5,5
poniżej 5000	5,3	5,1	4,8	4,5	4,3
5000— 9999	4,7	4,4	4,1	3,9	3,8
10000—19999	5,2	5,0	4,6	4,4	4,3
20000—99999	4,7	4,4	3,9	3,8	3,7
100000 i więcej	4,3	4,1	3,7	3,5	3,5

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Z kolei analizując dostępność bibliotek i ich filii w przeliczeniu na liczbę mieszkańców należy podkreślić, że w badanym okresie była ona najwyższa w miastach najmniejszych. W kolejnej kategorii wielkościowej miast, liczba bibliotek i ich filii przypadających na 10 tys. mieszkańców zmniejszała się w latach 2003—2007, następnie w roku 2009 nieznacznie wzrosła, jednak w 2010 r. obserwowano jej dalszy spadek. Podobne zmiany wystąpiły w miastach liczących od 10 tys. do 19999 mieszkańców. Notowane natomiast wartości odnoszące się do miast małych w całym badanym okresie były wyższe niż analogiczne w przypadku miast liczących od 20 tys. do 99999 mieszkańców oraz miast największych (tabl. 4).

Ostatnią rozpatrywaną kategorią obiektów kulturalnych były domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice, które bardzo często stanowią główne ośrodki życia kulturalnego lokalnej społeczności. W latach 2003—2011 liczba domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic w zbiorze małych miast zwiększyła się (tabl. 5).

TABL. 5. DOMY I OŚRODKI KULTURY, KLUBY I ŚWIETLICE W MIASTACH POLSKI

Miasta według liczby mieszkańców	2003	2005	2007	2009	2011
Liczba obiektów ogółem					
O g ó l e m	1521	1617	1621	1652	1472
Poniżej 20000	239	250	252	263	260
poniżej 5000	180	188	179	192	186
5000— 9999	202	206	214	223	217
10000—19999	621	644	645	678	663
20000—99999	435	458	460	463	371
100000 i więcej	465	515	516	511	438
Liczba obiektów przypadających na 10 tys. mieszkańców					
O g ó l e m	0,65	0,69	0,70	0,71	0,63
Poniżej 20000	2,63	2,74	2,71	2,76	2,68
poniżej 5000	1,39	1,40	1,35	1,44	1,43
5000— 9999	0,75	0,77	0,80	0,84	0,80
10000—19999	1,27	1,31	1,31	1,37	1,33
20000—99999	0,59	0,61	0,62	0,63	0,49
100000 i więcej	0,41	0,47	0,47	0,47	0,40

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Biorąc pod uwagę dostępność domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w małych miastach zauważono, że w badanym okresie najwyższą dostępność cechowała miasta najmniejsze. W miastach kolejnej kategorii wielkościowej w tym okresie notowano wzrost badanego wskaźnika. Najniższe wartości dostępności domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców cechowały miasta liczące od 10 tys. do 19999 mieszkańców.

Dane te pokazują, że liczba domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w miastach małych była prawie dwukrotnie wyższa niż w średnich (od 20 tys. do 99999 mieszkańców) oraz największych (100 tys. i więcej mieszkańców). Należy podkreślić, że obserwowany wzrost poziomu dostępności liczby domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców dotyczył jedynie miast małych. W miastach większych wartości analizowanego wskaźnika wzrastały w latach 2003—2009, po czym notowano ich spadek.

WYKORZYSTANIE OBIEKTÓW ŚWIADCZĄCYCH USŁUGI KULTURALNE

Kolejnym etapem badania rozwoju korzystania z usług kulturalnych w małych miastach było przesledzenie stopnia wykorzystania obiektów świadczących usługi kulturalne. W tym celu analizie poddano: liczbę widzów w kinach na 1 tys. ludności; liczbę wypożyczonych woluminów na mieszkańca; liczbę członków zespołów artystycznych i liczbę członków kół działających przy domach kultury na 1 tys. ludności. Przyjęto bowiem, że dobrym wskaźnikiem pokazującym stopień korzystania z usług świadczonych przez domy kultury będzie poziom zaangażowania społeczności lokalnej, wyrażony przez udział mieszkańców w zespołach artystycznych i kołach zainteresowań.

Badając stopień korzystania z kin należy zwrócić uwagę, że w miastach małych w latach 2003—2011 największy spadek liczby widzów w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców wystąpił w grupie miast najmniejszych. W miastach następnej kategorii wielkościowej nie notowano istotnych zmian tego wskaźnika, a dwukrotny wzrost liczby widzów na 1 tys. ludności dotyczył tych liczących od 10 tys. do 19999 mieszkańców (wykr. 2).

Obserwacje te wskazują, że o ile we wszystkich miastach w latach 2003—2011 dostępność kin w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców ulegała zmniejszeniu, o tyle liczba widzów kin w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców zmniejszyła się jedynie w miastach liczących poniżej 10 tys. mieszkańców.

Kolejnym elementem odzwierciedlającym korzystanie mieszkańców małych miast z usług kulturalnych była liczba wypożyczeń woluminów w przeliczeniu na mieszkańca. W latach 2003—2010 w małych miastach, podobnie jak w miastach średnich i większych, wystąpił znaczny spadek (o ok. 20%) wartości badanego wskaźnika (wykr. 3).

W analizowanym okresie najwyższe wartości badanego wskaźnika cechowały miasta najmniejsze.

Badaniu poddano także dynamikę zmian liczby członków zespołów artystycznych działających przy domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach. W analizowanym okresie w miastach małych wzrosła liczba członków zespołów artystycznych w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców.

Należy przy tym podkreślić, że w latach początkowych omawianego okresu obserwowano wzrost badanego wskaźnika w większych miastach, a następnie jego znaczny spadek (wykr. 4).

Ostatnim elementem pokazującym korzystanie z usług kulturalnych w miastach była liczba członków kół i klubów działających przy domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców. Jak wskazują dane, w latach 2003—2011 w małych miastach wystąpił duży przyrost wartości badanego wskaźnika (wykr. 5).

W badanych latach wzrost analizowanego wskaźnika w miastach większych nie był tak wysoki, jak w miastach małych.

Podsumowanie

Na podstawie uzyskanych wyników obserwowano zmniejszanie się liczby obiektów świadczących usługi kulturalne w latach 2003—2011 w małych miastach Polski, analogicznie jak w miastach większych, jednakże zjawisko to w miastach małych cechowało się niższą dynamiką.

W małych miastach wystąpił nieznaczny spadek dostępności obiektów świadczących usługi kulturalne, podczas gdy w odniesieniu do miast największych notowano niewielki wzrost dostępności obiektów świadczących te usługi.

Analizując dostępność poszczególnych grup obiektów świadczących usługi kulturalne trzeba podkreślić, że w miastach małych — podobnie jak w miastach większych — wzrosła dostępność muzeów. Obserwowano tam również wzrost dostępności domów i ośrodków kultury, przy czym podobny trend cechował miasta liczące od 20 tys. do 99999 mieszkańców, ale nie dotyczył miast największych (100 tys. i więcej mieszkańców), gdzie nastąpił spadek badanego wskaźnika. W odniesieniu do kin oraz bibliotek i ich filii w miastach małych, tak jak i w pozostałych, w badanym okresie zmniejszyła się ich dostępność w przeliczeniu na liczbę mieszkańców.

Obok wyposażenia miast w obiekty świadczące usługi kulturalne analizowano również stopień ich wykorzystania. W latach 2003—2011 w miastach małych wzrosła liczba widzów kin, a także liczba członków kół i klubów działających przy domach i ośrodkach kultury w przeliczeniu na liczbę mieszkańców. Zmiany te były analogiczne do obserwowanych w pozostałych miastach. W miastach małych (podobnie jak w pozostałych) w badanym okresie zarejestrowano znaczny spadek liczby wypożyczonych woluminów w przeliczeniu na mieszkańca.

Pozytywnym sygnałem w kontekście czynnego udziału społeczeństwa w życiu kulturalnym małych miast był wzrost liczby członków zespołów artystycznych oraz klubów działających przy domach i ośrodkach kultury.

Reasumując, zmiany w zakresie tak dostępności, jak i korzystania z obiektów świadczących usługi kulturalne w małych miastach są z jednej strony częściowo zbliżone z zachodzącymi w miastach większych. Wiąże się to ze zbliżonymi wzorcami konsumpcji dóbr kulturalnych zarówno w większych, jak i mniejszych ośrodkach miejskich (np. dostęp do *e-booków* przy wykorzystaniu Internetu, niezależny od miejsca zamieszkania).

Z drugiej strony częściowo odmienne trendy wystąpiły w miastach małych i pozostałych, co zdaniem autorki wynikać mogło m.in. z nastawienia władz lokalnych oraz kreatywności ich mieszkańców. Wspieranie kultury ludowej, chęć zachowania tradycji silniej są zakorzenione w społecznościach lokalnych niż w większych miastach.

---

dr Stefania Środa-Murawska — Uniwersytet Mikołaja Kopernika

LITERATURA

- Bell D., Jayne M. (2009), *Small cities? Towards a research agenda*, „International Journal of Urban and Regional Research”, No. 33(3)
- Currid E. (2006), *New York as a Global Creative Hub: A Competitive Analysis of Four Theories on World Cities*, „Economic Development Quarterly”, No. 20
- Działalność instytucji kultury w Polsce w 2011 r.* (2012), Urząd Statystyczny w Krakowie, Ośrodek Statystyki Kultury, GUS
- Florida R. (2010), *Narodziny klasy kreatywnej*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa
- Gdaniec E. (2000), *Cultural industries, information technology and the regeneration of post-industrial urban landscapes. Poblenou in Barcelona — a virtual city?*, „Geo Journal”, No. 50
- Jakubowicz E. (1993), *Podstawy metodologiczne geografii usług*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego
- James A., Martin R. L., Sunley P. (2006), *The rise of cultural economic geography*, [w:] *Critical concept in economic geography*, „The Cultural Economy”, vol. IV, (red.) Martin R., Sunley P., Routledge, London
- Karwińska A. (2010), *Możliwości aktywizacji małych miast poprzez wykorzystanie ich potencjału społeczno-kulturowego. Przykłady z Małopolski*, [w:] *Rola sektora kultury i przemysłów kre-*

- atywnych w rozwoju miast i aglomeracji, (red.) Klasik A., „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, Katowice
- Kern P. (2011), *Polityka kulturalna: Nowe trendy w Europie*, [w:] *Ekonomika kultury. Od teorii do praktyki*, (red.) Jung B., Narodowe Centrum Kultury, Instytut Adama Mickiewicza, Warszawa
- Klasik A. (2009), *Przemysły kreatywne oparte na nauce i kulturze*, [w:] *Kreatywne miasto — kreatywna aglomeracja*, (red.) Klasik A., „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej”, Katowice
- Klasik A. (2010), *Sektor kultury i przemysły kreatywne nowym fundamentem rozwoju dużych miast i aglomeracji miejskich*, [w:] *Rola sektora kultury i przemysłów kreatywnych w rozwoju miast i aglomeracji*, (red.) Klasik A., „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, Katowice
- Namyślak B. (2010), *Sektor kreatywny w aglomeracji wrocławskiej*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 7, GUS
- Petrov A. (2007), *A look beyond metropolis: exploring creative class in the Canadian periphery*, „Canadian Journal of Regional Science”, No. 30(3)
- Scott A. J. (2004), *Cultural-products industries and urban economic development prospects for growth and market contestation in global context*, „Urban Affairs Review”, No. 39
- Smoleń M. (2003), *Przemysły kultury. Wpływ na rozwój miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
- Stryjakiewicz T. (2008), *Rozwój sektora kreatywnego w regionach metropolitalnych*, [w:] *Region społeczno-ekonomiczny i rozwój regionalny*, (red.) Stryjakiewicz T., Parysek P. P., Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań
- Stryjakiewicz T. (2008), *Sektor kreatywny jako czynnik kształtujący nową jakość przestrzeni europejskiej*, [w:] *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych „Europa bez granic — nowe wyzwania”*, (red.) Ilnicki J., Janc K., „Rozprawy Naukowe IGI RR Uniwersytetu Wrocławskiego”, Nr 3
- Stryjakiewicz T., Stachowiak K. (2010), *Uwarunkowania, poziom i dynamika rozwoju sektora kreatywnego w poznańskim obszarze metropolitalnym*, tom I, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań
- Szymańska D. (2009), *Geografia osadnictwa*, PWN, Warszawa
- Taylor Z. (1999), *Przestrzenna dostępność miejsc zatrudnienia, kształcenia i usług a codzienna ruchliwość ludności wiejskiej*, IGI PZ PAN, „Prace Geograficzne”, Nr 171, Wrocław
- The Creative Industries Mapping Document 2001* (2001), Department for Culture, Media, and Sports, London
- Van Heur B. (2010), *Small cities and the geographical bias of creative industries research and policy*, „Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events”, No. 2(2)
- Waite G. (2006), *Creative small cities: cityscapes, power and the arts*, [w:] *Small cities: urban life beyond the metropolis*, (red.) Bell D., Jayne M., Routledge, London
- Zheng J. (2011), *Creative Industry Clusters' and the 'Entrepreneurial City' of Shanghai*, „Urban Studies”, vol. 48, No. 11

SUMMARY

This paper describes the use of cultural services in small Polish towns against other towns and cities taking into account the cultural sector represented by museums, cultural centers, cinemas and libraries. The study was based on CSO data urban centers with less than 20 thousand inhabitants. It was found that

some changes in the availability and use of facilities providing cultural services in small towns are consistent to those seen in larger cities.

РЕЗЮМЕ

Статья представляет использование услуг в области культуры в малых городах Польши на фоне остальных городов с учетом сектора культуры представленного музеями, культурными центрами, кинотеатрами и библиотеками. Данные ЦСУ показывают, что обследованием были охвачены города с числом жителей до 20 тысяч. Результаты обследования показывают, что изменения в области наличия и использования объектов предоставляющих услуги в области культуры в малых городах частично являются сходными с наблюдаемыми изменениями в крупных городах.